

ABDULLA QAHHORNING TARJIMONLIK FAOLYATI

Jumayev Shohjahon Shodmon o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot univertseti

Annotatsiya: Ushbu maqola atoqli o'zbek yozuvchisi Abdulla Qahhorning tarjimonlik faoliyatini o'rganadi. Unda jahon klassikasining mahoratli tarjimalari orqali o'zbek adabiyotini boyitishga qo'shgan ulkan hissasi tahlil qilinadi. Tadqiqot Qahhorning tarjimaga yondashuvini tavsiflovchi o'ziga xos lingvistik va stilistik xususiyatlarga e'tibor qaratadi, uning o'zbek tilining go'zalligini saqlagan holda asl nusxaning ruhini yetkaza olish mahoratini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, maqolada uning tarjimalarining o'zbek adabiy tilining rivojlanishiga va tarjima nazariyasiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tadqiqot Abdulla Qahhorning tarjimon sifatidagi doimiy merosini va madaniy almashinuvdagi muhim rolini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: Abdulla Qahhor, Tarjimonlik, O'zbek adabiyoti, Jahon adabiyoti, Badiiy tarjima, Tarjima nazariyasi, Tilshunoslik, Stilistika

Abstract: This article investigates the translation activities of the prominent Uzbek writer Abdulla Qahhor. It analyzes his significant contributions to enriching Uzbek literature through his masterful renditions of world classics into the Uzbek language. The study delves into the specific linguistic and stylistic characteristics that define Qahhor's translation methodology, emphasizing his skill in capturing the essence of the original while preserving the aesthetic integrity of Uzbek. Moreover, the article examines the profound impact of his translations on the evolution of Uzbek literary language and the theoretical foundations of translation studies. This research ultimately highlights Abdulla Qahhor's lasting legacy as a translator and his crucial role in fostering cross-cultural understanding.

Keywords: Abdulla Qahhor, Translation, Uzbek literature, World literature, Literary translation, Translation theory, Linguistics, Stylistics

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию переводческой деятельности выдающегося узбекского писателя Абдуллы Каххора. В ней анализируется его значительный вклад в обогащение узбекской литературы посредством мастерского перевода произведений мировой классики. Исследование фокусируется на специфических лингвистических и стилистических особенностях, характеризующих подход Каххора к переводу, подчеркивая его способность передавать дух оригинала, сохраняя при этом красоту узбекского языка. Кроме того, статья рассматривает влияние его переводов на развитие узбекского литературного языка и теории перевода. Работа подтверждает непреходящее наследие Абдуллы Каххора как переводчика и его ключевую роль в культурном обмене.

Ключевые слова: Абдулла Каххор, Перевод, Узбекская литература, Мировая литература, Художественный перевод, Теория перевода, Лингвистика, Стилистика

KIRISH

Abdulla Qahhor (1907-1968) o'zbek adabiyotining yirik namoyandasi, xalq yozuvchisi sifatida tan olingan ijodkor bo'lib, uning nasr, dramaturgiya va publitsistika sohasidagi asarlari milliy adabiyotimiz xazinasidan munosib o'rin egallagan [1], [3]. Qo'qonda tug'ilib, Markaziy Osiyo Davlat Universitetida tahsil olgan [1], [2] Qahhorning "Sarob", "Qo'shchinor chiroqlari" romanlari, "Sinchalak", "O'tmishdan ertaklar" kabi qissalari hamda "Shohi so'zana", "Og'riq tishlar" singari dramatik asarlari o'zbek adabiyoti taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan [1], [2], [4]. Qahhorning ijodiy merosi nafaqat o'zining original asarlari bilan, balki tarjimonlik faoliyati bilan ham e'tiborga molikdir. Uning tarjimalari o'zbek adabiy muhitini boyitishda, jahon adabiyotining eng sara namunalari o'zbek kitobxoniga yetkazishda muhim rol o'ynagan.

Garchi Abdulla Qahhorning original ijodi keng tadqiq etilgan bo'lsa-da, uning tarjimonlik faoliyati, tarjima prinsiplari va o'zbek tarjima maktabiga qo'shgan hissasi hali to'liq va chuqur ilmiy tahlilga muhtojdir. Adabiyotshunoslikda Qahhorning tarjimon sifatidagi o'rni va uning bu boradagi yondashuvlari yetarlicha yoritilmagan. U A.S. Pushkin, L.N. Tolstoy, N.V. Gogol, A.P. Chexov kabi rus adabiyotining buyuk namoyandalari asallarini o'zbek tiliga mahorat bilan o'g'irgan [2], [3]. Bu tarjimalar nafaqat matnning mazmunini, balki asarning badiiy ruhini, muallif uslubini va milliy koloritini saqlab qolish borasidagi yuksak mahorat namunasi hisoblanadi. Mazkur maqola Abdulla Qahhorning tarjimonlik faoliyatini kompleks yondashuv asosida o'rganishni maqsad qilgan. Unda yozuvchining tarjima prinsiplari, uslubiy xususiyatlari, tarjima qilingan asarlarning janr va badiiy yechimlari tahlil etiladi. Shuningdek, Qahhor tarjimalarining o'zbek adabiyoti va madaniyatiga ta'siri, milliy tarjima maktabidagi o'rni atroflicha ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism

Abdulla Qahhorning tarjimonlik faoliyati o'zbek adabiyoti tarixida alohida o'rin tutib, uning boshlanishi XX asrning dastlabki o'n yilliklaridagi ijtimoiy-madaniy sharoitlar bilan chambarchas bog'liqdir. Bu davr O'zbekistonda milliy madaniyat va adabiyotning yangi bosqichga ko'tarilishi, jahon adabiyoti bilan integratsiya ehtiyoji keskin sezilgan vaqtga to'g'ri keladi. Ayniqsa, rus adabiyotining ilg'or g'oyalari va badiiy yutuqlarini o'zbek kitobxoniga yetkazish muhim siyosiy va madaniy vazifa edi. Qahhorning tarjimonlikka kirib kelishi ham ana shunday umumiy ehtiyoj va shaxsiy ijodiy intilishlar mahsuli bo'lgan. Uning jurnalistik faoliyati, "Qizil O'zbekiston"da muharrirlik qilishi va "Yangi Farg'ona"da hajviy bo'limni boshqarishi [1] uning tilga bo'lgan sezgirligini, so'zning nozik qirralarini anglash qobiliyatini charxladi. Bu tajriba, shubhasiz, tarjima jarayonida unga katta yordam berdi. Dastlabki yillarda tarjima nazariyasi va amaliyoti o'zbek adabiyotshunosligida hali to'liq shakllanmagan bir paytda, Qahhor kabi ijodkorlar o'z tajribalari orqali milliy tarjima maktabining poydevorini qo'yishdi. Ular nafaqat matni o'g'irish, balki madaniy ko'priklar vazifasini bajarib, yangi g'oyalar, badiiy uslublar va janrlarni o'zbek adabiy muhitiga olib kirishdi. Qahhorning tarjimonlik faoliyati uning shaxsiy ijodiy kamoloti bilan ham uyg'unlashib ketgan. Nasr, dramaturgiya va publitsistika sohasida yuksak mahoratga erishgan yozuvchi sifatida [1], [3], u tarjima qilayotgan

asarning badiiy qimmatini, muallif uslubini chuqur his etishga qodir edi. Bu uning tarjimalarining shunchaki soʻzma-soʻz oʻgirishdan farqli oʻlaroq, badiiy jihatdan yuksak saviyada boʻlishini taʼminladi. Uning tarjimonlikka yondashuvi oʻzbek adabiyotini jahon adabiyotining eng sara namunalari bilan boyitish, milliy adabiy tilni rivojlantirish va oʻzbek kitobxonining badiiy didini yuksaltirishga qaratilgan edi.

Abdulla Qahhorning tarjima prinsiplari va uslubiy xususiyatlari uning ijodiy shaxsiyatining oʻziga xosligini aks ettiradi. U tarjimada matn mazmunini aniq yetkazish bilan birga, asarning badiiy ruhini, muallif uslubini va hatto milliy koloritini saqlab qolishga alohida eʼtibor bergan. Bu uning tarjimalarini shunchaki lingvistik konversiyadan koʻra, qayta ijod namunasi darajasiga koʻtargan. Qahhorning oʻziga xos yozuv uslubi – qisqa, loʻnda, maqolga boy tili [3], jonli qiyoslar, metaforalar va hikmatli soʻzlardan mohirona foydalanishi [4] – uning tarjima mahoratida ham yaqqol namoyon boʻlgan. U tarjima qilinayotgan asarning har bir jumlasini, har bir soʻzi ortidagi maʼno va hissiyotni oʻzbek tilining boy imkoniyatlari orqali toʻliq ochib berishga intilgan. Bu jarayonda u nafaqat leksik va sintaktik moslikni taʼminlagan, balki asarning ichki ritmini, ohangini va uslubiy rang-barangligini ham saqlab qolgan. Rus adabiyotining klassik asarlarini tarjima qilishda, u rus tili va madaniyatiga xos nozik jihatlarni oʻzbek kitobxoniga tushunarli va yaqin tarzda yetkazishga muvaffaq boʻlgan. Bu, ayniqsa, hazil, satira va psixologik tahlilga boy asarlarni tarjima qilishda muhim ahamiyat kasb etgan. U muallifning individual uslubini, soʻz tanlashdagi oʻziga xosligini, jumla qurilishidagi mahoratini oʻzbek tilida qayta yaratishga intilgan. Bu esa tarjima qilingan asarlarning oʻzbek adabiy muhitida begona boʻlib qolmasligini, balki milliy adabiyotning ajralmas qismiga aylanishini taʼminlagan. Qahhorning tarjima prinsiplari, shuningdek, oʻzbek tilining badiiy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilgan. U yangi soʻz birikmalari, iboralar va tasvir vositalarini joriy etish orqali oʻzbek adabiy tilini boyitgan, uning ifoda doirasini kengaytirdi. Bu jihatdan, u tarjimonlikni shunchaki texnik jarayon emas, balki ijodiy jarayon sifatida qabul qilgan.

Abdulla Qahhorning tarjima qilingan asarlar tahlili uning janrlar, mualliflar va badiiy yechimlarga chuqur yondashuvini koʻrsatadi. Uning repertuarida rus adabiyotining eng yirik namoyandalari asarlari ustunlik qiladi, bu oʻsha davrning madaniy siyosati va Qahhorning shaxsiy badiiy didi bilan izohlanadi. Tarjimalari orasida nasriy asarlar (qissalar, hikoyalar) va dramatik asarlar mavjud. Qahhor L.N. Tolstoyning epik qamrovli asarlaridan tortib, A.P. Chexovning psixologik nozikliklarga boy hikoyalarigacha boʻlgan keng janr spektrini qamrab olgan. Har bir muallifning oʻziga xos uslubi va badiiy dunyosini oʻzbek tilida qayta yaratishda Qahhor yuksak mahorat koʻrsatgan. Tolstoyning falsafiy chuqurligi, Chexovning qahramonlar ichki dunyosini ochib berishdagi nozikligi, Gogolning satirik obrazlari va Pushkinning badiiy soʻzga yuksak ehtirosi Qahhor tarjimalarida oʻz aksini topgan. U har bir asarning janr xususiyatlarini hisobga olib, uning badiiy yechimini oʻzbek tilining imkoniyatlari doirasida maksimal darajada saqlab qolishga intilgan. Dramatik asarlarni tarjima qilishda dialoglarning tabiiyligini, personajlar nutqining individual xususiyatlarini, sahna harakatining dinamikasini saqlashga alohida eʼtibor bergan. Nasriy asarlarda esa hikoya qilish uslubini, muallifning ovozini, tasviriy vositalarning boyligini va

syujet rivojining mantiqini mahorat bilan o'zbek tiliga ko'chirgan. Bu tarjimalar shunchaki matnni o'girish emas, balki asarning badiiy qimmatini, estetik ta'sirini va g'oyaviy mazmunini o'zbek kitobxoniga to'liq yetkazishga qaratilgan ijodiy jarayon edi. Qahhorning badiiy yechimlari, ayniqsa, asarning milliy koloritini va o'ziga xos ruhini o'zbek tilida qayta yaratishda namoyon bo'lgan. U o'zbek xalq og'zaki ijodi, maqollar, iboralar va o'xshatishlardan mohirona foydalanib, tarjima qilingan asarlarni o'zbek kitobxoniga yanada yaqinlashtirgan, ularni milliy adabiyotning bir qismidek qabul qilinishiga zamin yaratgan. Bu uning tarjimonlik faoliyatining nafaqat lingvistik, balki madaniy-estetik ahamiyatini ham ko'rsatadi.

Abdulla Qahhor tarjimalarining o'zbek adabiyoti va madaniyatiga ta'siri nihoyatda keng qamrovli va chuqurdir. Birinchidan, uning tarjimalari o'zbek adabiy tilini sezilarli darajada boyitdi. Qahhor rus adabiyotining yuksak badiiy tilini o'zbek tiliga ko'chirar ekan, yangi so'z birikmalari, iboralar, tasviriy vositalar va sintaktik konstruksiyalarni joriy etdi. Bu o'zbek tilining ifoda imkoniyatlarini kengaytirdi, badiiy salohiyatini oshirdi va keyingi avlod yozuvchilari uchun yangi til me'yorlarini yaratdi. Ikkinchidan, Qahhor tarjimalari o'zbek adabiyotiga yangi janrlar, mavzular va badiiy uslublarni olib kirdi. Rus klassiklarining asarlari orqali o'zbek kitobxonini va yozuvchilari psixologik realizm, ijtimoiy tanqid, falsafiy mushohada kabi badiiy yondashuvlar bilan tanishdilar. Bu o'zbek nasri va dramaturgiyasining rivojlanishiga, uning mavzu doirasining kengayishiga va badiiy saviyasining yuksalishiga bevosita ta'sir ko'rsatdi. Qahhorning o'zi ham o'zining original asarlarida rus adabiyotining eng yaxshi an'analaridan ijodiy foydalangan [3], [4], bu uning tarjimonlik faoliyatining o'z shaxsiy ijodiga ham ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Uchinchidan, Qahhor tarjimalari o'zbek kitobxonining badiiy didini va dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Jahon adabiyotining eng sara namunalarini o'zbek tilida o'qish imkoniyati kitobxonlarning estetik tushunchalarini boyitdi, tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirdi va ularni umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishtirdi. Bu o'z navbatida, o'zbek jamiyatining madaniy saviyasini yuksaltirishga xizmat qildi. To'rtinchidan, Abdulla Qahhor o'zining tarjimonlik faoliyati bilan o'zbek tarjima maktabining shakllanishiga va rivojlanishiga ulkan hissa qo'shdi. Uning tarjima prinsiplari va yondashuvlari keyingi avlod tarjimonlari uchun namuna bo'ldi, ularga yo'l ko'rsatdi. Uning tarjimalari o'zbek tarjima san'atining yuksak standartlarini belgilab berdi va milliy tarjima nazariyasining rivojlanishiga zamin yaratdi. Qahhorning tarjimalari orqali o'zbek adabiyoti jahon adabiy jarayoniga yanada yaqinlashdi, uning o'ziga xosligi va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unligi namoyon bo'ldi. Uning bu boradagi xizmatlari o'zbek adabiyotining oltin fondidan munosib o'rin egallagan bo'lib, bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Xulosa

Abdulla Qahhor o'zbek tarjima maktabining shakllanishi va rivojlanishida markaziy o'rin tutadi. Uning tarjimonlik faoliyati jahon adabiyotining eng sara namunalarini o'zbek kitobxoniga yetkazish bilan birga, milliy adabiy tilni sezilarli darajada boyitdi. Qahhor tarjimada asarning badiiy ruhini, muallif uslubini va milliy koloritini saqlashga alohida e'tibor berib, o'zbek tilining ifoda imkoniyatlarini kengaytirdi.

Uning bu yondashuvlari o‘zbek adabiyotiga yangi janrlar va uslublarni olib kirib, keyingi avlod tarjimonlari uchun yuksak standartlarni belgilab berdi. Shu tariqa, Qahhor o‘zbek tarjima san’atining rivojlanishiga beqiyos hissa qo‘shdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] Xolmatova, Sh.A. (2020). Abdulla Qahhorning tarjimonlik mahorati. O‘zbekiston Milliy universiteti xabarлари, 1/1, 136-139.

[2] G‘aniyeva, M.A. (2021). Abdulla Qahhor tarjimalarida uslubiy xususiyatlar. Til va adabiyot ta‘limi, 5, 12-15. – <https://journal.fledu.uz/index.php/fledu/article/view/106>

[3] Sayfullayeva, R.R. (2023). Abdulla Qahhor tarjimalarida lingvistik va madaniy moslashuv muammolari. Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta‘lim, 1, 102-105.

[4] Xolmatova, Z.I. (2022). Abdulla Qahhor tarjimalarida badiiy obraz yaratish mahorati. Buxoro davlat universiteti ilmiy axboroti, 4, 112-115.

[5] Jo‘rayeva, N.A. (2021). Abdulla Qahhorning tarjimonlik faoliyatida milliy o‘ziga xoslik masalasi. O‘zbekiston Milliy universiteti xabarлари, 1/1, 158-161.

[6] Sobirov, S.M. (2023). Abdulla Qahhor tarjimalarida leksik-semantik o‘ziga xosliklar. Til va adabiyot ta‘limi, 3, 28-31. – <https://journal.fledu.uz/index.php/fledu/article/view/157>

[7] Qurbonova, G.R. (2024). Abdulla Qahhor tarjimalarida madaniyatlararo muloqot masalalari. Fan va jamiyat, 1, 78-82.